

Лень В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
ДВНЗ «Національний гірничий університет»

ОКРЕМІ СПОСОБИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ, КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПОКАРАННЯ

SEPARATE WAYS ABUSE OF MINORS: QUESTIONS OF DIFFERENTIATION, TRAINING AND PUNISHMENT

У науковій статті розглядаються питання диференціації фізичних розпусних дій у розбещенні неповнолітніх. Надається авторське обґрунтування. Відповідно, це торкається і питань кваліфікації та покарання.

Ключові слова: розбещення неповнолітніх, способи розбещення, ступінь суспільної небезпеки, кваліфікуючі ознаки, диференціація.

В научной статье рассматриваются вопросы дифференциации физических развратных действий при развращении несовершеннолетних. Предлагается авторское обоснование. Соответственно, это касается вопросов квалификации и наказания.

Ключевые слова: развращение несовершеннолетних, способы развращения, степень общественной опасности, квалифицирующие признаки, дифференциация.

The scientific article deals with the issues of differentiation of physical depraved actions during the corruption of minors. The author's rationale is proposed. Accordingly, this concerns qualification and punishment issues.

Key words: corruption of minors, ways of corruption, degree of social danger, qualifying signs, differentiation.

Питання, пов'язані зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості, в різний час досліджували українські науковці: Ю. Александров, Л. Брич, В. Вітвіцька, Б. Гульман, О. Джуца, О. Дудоров, Л. Дорош, Д. Москаль, О. Світличний, А. Шеремет, В. Фурса, П. Хряпінський, С. Чмут та інш. Радянські та зарубіжні науковці: Ю. Антонян, Б. Даніельбек, М. Шаргородський, А. Дьяченко, Д. Васильченко, А. Кібальник, М. Конєва, Г. Краснюк, Н. Озова, Ю. Пудовочкін, С. Тасаков та ін.

На сьогодні відповідно до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) відповідальність за розбещення неповнолітніх за ч. 1 ст. 156 КК України, а це вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку [1, с. 254], є злочином середньої тяжкості, а за ч. 2 – тяжким злочином [2, с. 39], тобто містяться кваліфікуючі ознаки – ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього [3, с. 220]. Диспозиція норми не містить конкретних ознак щодо фізичних розпусних дій.

Проблема відповідальності за розбещення неповнолітніх є, на жаль, актуальною, зокрема і для сучасного українського суспільства. У зв'язку із цим вважаємо за нарізлу необхідність перегляду окремих аспектів.

В українському кримінальному законі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості поділяються на насильницькі і ненасильницькі. Ми розглядаємо саме злочин, який законодавець не відносить до насильницьких. Вчені-правники, практики також підтримують цю позицію і вважають, що розбещення неповнолітніх є злочин ненасильницький.

Зазначимо, що це одна з кримінально-правових норм закону, яка відображає вирішення на законодавчому рівні таку проблему, як забезпечення статевої недоторканості, а саме від педофільії (в широкому розумінні, значенні), тобто статевого відхилення (в більшості винна особа має психічну аномалію, а то й психічне захворювання) [4, с. 66], що проявляється в прагненні вчинювати дії сексуального характеру з дітьми. Це є одна з найбільш уразливих категорій громадян.

Вважаємо, що фізичні (фізіологічні) розпусні (сексуальні) дії є більш суспільно небезпечні, ніж інтелектуальні, а точніше моральні. Разом із тим зазначимо, що в більшості фізичні розпусні дії супроводжуються моральними. Окремі науковці інтелектуальні дії (найбільш вживаний термін) пропонують ще називати психічними або інформаційними (психічними) [5, с. 85, 105], але це не зовсім обдумана пропозиція, бо фізичні розпусні дії несуть у собі також психологічне і, зауважимо, глибоке навантаження (вплив, тиск тощо). Фізичні розпусні дії є не менш небезпечні, а в переважній більшості (залежно від способів) – навпаки. Хоча дійсно, термін «інтелектуальні» розпусні дії є не зовсім точним для визначення цих способів розбещення. Та він є більш переконливий, ніж пропонувані. Інші науковці визначають ці дії, як моральні. Вважаємо, що це є найбільш вдалим визначенням і саме вказує на змістовну сутність [6, с. 366]. Безумовно враховуючи, що можуть відбуватися безліч форм і способів сексуальних маніпуляцій із тілом особи (потерпілої, винної, третьої). Однак ми розглядаємо саме такі фізичні (тілесні) розпусні дії, де обов'язково задіяні, «використовуються» статеві органи, пов'язані з фізичним впливом (відбувається фізичний вплив)

на статеві органи, тобто здійснюється до них «прив'язка», як мінімум, однієї особи – потерпілої, винної або третьої особи, тобто відбувається фізичний контакт із ними (торкання, дотики, зіткнення, мацання будь-якими частинами тіла – рука, нога, живіт тощо, або певний предмет, або онанізм, або оральний, або анальний секс). У разі, якщо не застосовується фізичне насильство, погроза його застосування та не використовується безпорадний стан потерпілої особи.

За чинним кримінальним законом потерпілою особою від цього злочину може бути особа чоловічої або жіночої статі, якій на момент вчинення злочину не виповнилось 16 років, тобто від 14 до 16 років, настає відповідальність за ч. 1, а коли потерпілій особі не виповнилось 14 років, відповідальність настає за ч. 2. Якщо така особа, всупереч своїй волі (застосування фізичного насильства, погроза його застосування або використання безпорадного стану) виконує роль сексуального партнера (виконує будь-які дії вказані нами або інші фізичні розпусні, або інтелектуальні дії) винної особи, то дії винної особи слід кваліфікувати за ст. 153 КК України [7].

Зазначимо, що не мають значення питання: досягнення потерпілою особою статевої зрілості та хто був ініціатором вчинення розпусних дій (винна, потерпіла, третя особа), а також характеристика потерпілої особи (асоціальний спосіб життя, наявність сексуального досвіду – ведення статевого життя, зайняття проституцією тощо).

Уточнимо, якщо ці дії вчинюються щодо особи, котрій не виповнилось 12 років, то в цьому випадку вони повинні однозначно кваліфікуватися як насильницькі, незалежно від згоди чи незгоди на вчинення вказаних дій потерпілої малолітньої особи, фактично це використання безпорадного стану. Так, сучасна психологічна, психіатрична та юридична практика все частіше «прив'язується» до 12-річного віку. Пояснюючи тим, що малолітня особа у віці від 12 до 14 років має певний життєвий досвід і дещо більше усвідомлює те, що відбувається та розуміє об'єктивну дійсність.

Можливо, в окремих випадках, цей межовий вік (12 років, а точніше, до 12 років, коли однозначно вважається, що малолітня особа, не маючи певного досвіду в силу об'єктивних причин, не усвідомлює, що з нею відбувається, і такий стан є безпорадним) за результатами психологічної або в окремих випадках психолого-психіатричної експертизи буде дещо підвищений, але все одно він (цей вік) не буде «доходити» до 14 років. Така малолітня особа (до 12 років, а в окремих випадках – із 12 років і майже до 14 років) не може усвідомлювати характер сексуальних дій, які відбуваються, не може чинити опір. Хоча деякі науковці вважають, що в окремих випадках малолітня особа може усвідомлювати вчинювані розпусні дії і до 12-річного віку [8, с. 230], та із цим важко погодитися. Безумовно, необхідно оцінювати ісі обставини, умови події в сукупності: результати судово-психологічної, а в окремих випадках – психолого-психіатричної експертизи, покази потерпілої та

винної осіб, батьків, психологів – педагогів, свідків тощо.

Сучасні тенденції розвитку людської цивілізації невинно набирають обертів у багатьох сферах життєдіяльності, і не завжди позитивних. І як зазначав Конфуцій, що вчора було пороком, сьогодні – норма. І це слід визнати. Враховуючи це, пропонуємо також виключити із ч. 2 ст. 156 КК України слова «малолітньої особи», тобто законодавчо закріпити, що розпусні (фізичні, моральні) дії вчинені щодо малолітньої особи (незалежно, була згода або всупереч волі, усвідомлювала і розуміла потерпіла особа чи ні) слід розглядати виключно як використання безпорадного стану та кваліфікувати їх відповідною частиною ст. 153 КК України.

Такі дії (розбещення) винної особи повинні бути спрямовані на задоволення своєї статевої пристрасті, на статеве збудження, навчання статевим збоченням, статевим зносином тощо. За формою, змістом і сутністю вони повинні мати сексуальний характер. Мотиви (спонукання, помста, образа, демонстрація особистої влади, майбутнє втягнення в проституцію, вчинення розбещення для когось (на замовлення), вчинення таких дій на спір тощо) цього злочину можуть бути різні і на кваліфікацію вчиненого не впливають.

Саме фізичні розпусні дії є гостро аморальними і цинічними, проявляються більш рельєфно, мають високий рівень суспільної небезпеки і вкрай негативно впливають на нормальний, загальноприйнятий, моральний, психологічний розвиток, формування особистості неповнолітньої особи.

Суспільно небезпечні дії винної особи в нашому випадку (розглядувані фізичні розпусні) визначаються в залежності від шкоди, яка завдається дитині. Разом із тим визнаємо, що в таких випадках психологам і психіатрам одразу важко, а то й неможливо визначити (зафіксувати) ступінь і міру шкоди, її перспективи перебігу і розвитку. У разі настання такої шкоди пізніше або коли вона з часом лише загострюється вказаним фахівцем вкрай важко довести, що саме певні, свого часу вчинені фізичні розпусні дії призвели до таких наслідків (діагнозу, стану).

Натомість переважна більшість відповідних фахівців (психіатрів, психологів, сексопатологів тощо) вважають, що душевна травма, перенесена дитиною від вказаних фізичних розпусних дій, назажди залишає негативний відбиток у психіці людини. І залишаються складні питання: наскільки глибоко нанесена травма та до якого рівня можна вилікувати людину? Бо повне одужання настає в одиничних випадках. І чи не буде загострення стану за певних умов і обставин?

Як вірно зазначає М. Панов, ефективність прийнятого закону залежить від точного і повного опису в ньому суспільно небезпечних діянь, які є злочинами. Точне, повне і доступне за формою викладення норм Особливої частини КК має важливе значення для правильної кваліфікації злочинів, їх розмежування, визначення характеру і ступеня суспільної

небезпеки і призначення покарання відповідно до вчиненого [9, с. 205].

Спосіб вчинення злочину, зокрема і розбещення неповнолітніх, а саме ті дії, які ми розглядаємо, є важливими питаннями, бо певний конкретний акт поведінки винної особи є основним критерієм визначення ступеня суспільної небезпеки, тобто конкретизований, чітко визначений спосіб вчинення розбещення неповнолітніх безпосередньо впливає на визначення ступеня суспільної небезпеки. Одразу зазначимо, що характер і ступінь суспільної небезпеки розглядуваних фізичних розпусних дій взаємопов'язані між собою. Спосіб глибоко впливає на ступінь суспільної небезпеки, тобто ступінь шкідливості, небезпечності впливу на особистість, її нормальний розвиток, а саме тяжкість наслідків, що можуть настати або настали.

Безумовно, спосіб значною мірою визначає форму і зміст певної суспільно небезпечної дії та шкідливість під час фізичного контакту під час розбещення.

Ці фізичні розпусні дії глибоко, на тривалий час, а то й назавжди травмують психіку дитини. Відбувається через такий механізм сприйняття: дотик – нервові рецептори передають до мозку інформацію (відчуття, запах, температуру тощо). Таким чином, через спрощено вказаний механізм, певні події, епізоди, деталі відображаються (карбуються) в пам'яті фактично на все життя.

Аналізовані обставини зумовлюють, зокрема, і призначення більш суворішого, адекватного покарання з урахуванням способу вчинення розбещення неповнолітніх. Це надасть можливість більш чітко індивідуалізувати відповідальність за різні форми, зміст, сутність та навантаження (моральне, психологічне та ін.) розпусних дій.

І відповідно, це має знаходити відображення в більш суворій караності тих різновидів сексуальних дій, що не становлять собою статеві зносини в природній формі [8, с. 223].

Вважаємо, аналізовані способи слід вказувати як конститутивну ознаку складу злочину. Повинна бути диференціація фізичних розпусних дій. До інших способів фізичних розпусних дій слід віднести оголення статевих органів винної, потерпілої або третьої особи, вчинення або імітація статевого акту на очах потерпілої особи, схиляння або примушування потерпілої особи до вчинення певних сексуальних дій, між винною і потерпілою особою або з третьою особою, або між двома потерпілими особами тощо.

Фактично спосіб розбещення неповнолітніх уточнює, конкретизує суспільно небезпечні дії, що визначають (утворюють, складають) об'єктивну сторону розглядуваного злочину. Ця точність і опис (фіксування) дозволить нам правильно кваліфікувати дії винної особи, визначаючи зміст, характер і ступінь суспільної небезпеки, відповідно обґрунтовано призначити більш суворе та адекватне покарання. У кінцевому рахунку це буде сприяти ефективному використанню кримінального закону.

Переконані, що фізичні розпусні дії слід диференціювати на ті, які ми аналізуємо, та інші. Перші необхідно виділити і внести в стислому вигляді до диспозиції ст. 156 КК України, безпосередньо в другу частину, як обтяжуючу (кваліфікуючу) ознаку. Пропонована диференціація ні в якому разі не ускладнює питань розуміння розпусних дій та відокремлення їх від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом або інших злочинів, а, навпаки, чітко, однозначно, без двоякого тлумачення визначає (розмежовує, виписує) розпусні дії (розглядувані та інші фізичні) й розмежовує їх від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом тощо. Деякі науковці зазначають, що поділ розпусних дій є недоцільним у зв'язку з вищевказаними причинами [5, с. 105].

Описані і виділені нами фізичні способи розбещення несуть у собі деструктивний, травмуючий або руйнівний вплив на психіку, тобто на нормальний загальноприйнятий, соціальний, моральний, психологічний розвиток несформованої особистості дитини, ніж інші фізичні та моральні способи розбещення.

Способи (конкретизовані, виписані, зазначені) вчинення розглядуваного нами злочину повинні бути обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, бо вони мають юридичне значення.

Вдосконалення цього питання на законодавчому рівні буде відображати реальний рівень протидії статевим відхиленням, які проявляються в прагненні вчиняти дії сексуального характеру з дітьми.

Це буде показником морального здоров'я суспільства, індикатором його духовності і ставлення до загальнолюдських цінностей. Свідчитиме про посилення уваги з боку держави до стану сексуальних відносин у суспільстві [10, с. 647].

Утім, власне обережне в загальних рисах бачення ситуації стосовно статевої свободи і статевої недоторканності громадян в Україні в майбутньому може похитнутися в сторону погіршення у зв'язку з євроінтеграційними процесами. Ці процеси торкаються або будуть зачіпати українців у багатьох сферах людської життєдіяльності, що певною мірою зумовлює перегляд багатьох світоглядних позицій, цінностей, зокрема сімейних. Наприклад, схвалення (терпимість або узаконення одностатевих шлюбів). Ці складні питання, які безпосередньо або опосередковано будуть впливати на формування іншого усвідомлення, розуміння. Вони напряму йдуть проти притаманних українцям принципів питань, таких як традиційний шлюб (чоловік і жінка), любов (чоловік і жінка, мати, батько та діти, дід, баба та онуки тощо), традиційні статеві стосунки (чоловік і жінка), материнство тощо, тобто всупереч тих, до яких ми звикли (не одне покоління), тобто українські цінності, світогляд, ментальність розвиваються, руйнуються, піддаються неприродній трансформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Проф. Коржанський М.Й. – К. : Атіка, Академія Ельга-Н, 2001. – 656 с.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т.1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.. – 2013. – 376 с.
3. Кримінальне право (Особлива частина) / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1 – Луганськ : видавництво «Елтон – 2», 2012. – 780с.
4. Лень В.В. Психическая болезнь: дифференциация и уголовно – правовое значение / В.В. Лень // Законность и порядок: Правовой научно-практический журнал. Минск. – 2011. – № 2. – С. 65–67.
5. Світличний О.О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх / О.О. Світличний, П.В. Хряпінський. – Дніпропетровськ : НГУ, 2014. – 285 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2017. – 1104 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи».
8. Тасаков С.В. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. / С.В. Тасаков. – СПб. : Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 318 с.
9. Панов М.І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / М.І. Панов: передм. В.П. Тихого. – К. : Ін-Юре, 2010. – 812 с.
10. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права / попереднє слово д-ра юрид. наук, проф. В.О. Навроцького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.